

художнього твору стає своєрідним «магнітним полем» [7, с. 72], яке зумовлює сутнісний потік життя етнічних культур, виявляє домінуючі етнічних та етичних ідеалів.

Література:

1. Андрусів С.М. Модус національної ідентичності: львівський текст 30-х років ХХ століття: [монографія] / Стефанія Миколаївна Андрусів. – Тернопіль: Джура, 2000. – 340 с.
2. Аюпова С. Б. Структурные особенности языковой художественной картины мира / С. Б. Аюпова // Гуманитарный вектор. hudozhestvennoy-kartiny-mira#ixzz3B1b92ER7
3. Бабенко Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика: учебник / Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарин. – [2-е изд.] – М.: Флинта: Наука, 2004. – 496 с.
4. Бутакова Л.О. Авторское сознание в поэзии и прозе: когнитивное моделирование: [монографія] / Л. О. Бутакова. – Барнаул, 2001. – 365 с.
5. Верещагин Е. М. Язык и культура. Три лингвострановедческие концепции: лексического фона, рече-поведенческих тактик и сапientesмы / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров: под редакцией и с послесловием академика Ю. С. Степанова. – М.: «Индрик», 2005. – 1040 с.
6. Виноградов В. В. О языке художественной прозы: Избр. тр. / В. В. Виноградов; [послел. А. П. Чудакова; коммент. Е. В. Душечкиной и др.]. – М.: Наука, 1980. – 360 с.
7. Гачев В. Д. Жизнь художественного сознания. Очерк по истории образа / В. Д. Гачев. – М.: Искусство, 1972. – 246 с.
8. Гачев В. Д. Национальные образы мира. Космо-Психо-Логос / В. Д. Гачев. – М.: Издательская группа «Прогресс» – «Культура», 1995. – 480 с.
9. Дзядевич Т. М. Формування національної ідентичності в літературі слов'янського романтизму: на матеріалі творчості Адама Міцкевича, Олександра Пушкіна та Тараса Шевченка: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.05 «порівняльне літературознавство» / Т. М. Дзядевич. – Київ, 2004. – 17 с.
10. Кужільна Л. В. Національна модель світу в поезії шістдесятництва в українській літературі ХХ століття: [монографія] / Л. В. Кужільна – Кіровоград: Кіровоградський держ. пед. у-т ім. Володимира Винниченка, 2002. – 326 с.
11. Лебединцева Н. М. Українська поетична свідомість кінця ХХ століття: трансформація архетипу Великої Матері: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «українська мова» / Н. М. Лебединцева. – К., 2003. – 20 с.
12. Лотман Ю. М. Семантика культуры и понятие текста / Ю. М. Лотман // Статьи по семиотике и топологии культуры: Режим доступу: <http://yanko.lib.ru/books/cultur/lotman-selection.htm>.
13. Мех Н. Лингвокультурема Логос у науковій, релігійній та художній картинах світу: [монографія] / Н. О. Мех. – К.: НАН України, Інститут української мови, 2010. – 410 с.
14. Омельчук О. Р. Національна ідентичність літератури у трактуванні Євгена Маланюка: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.06 «теорія літератури» / О. Р. Омельчук. – Петрова Л. О. Лингвокогнитивные основы художественной картины мира: [монографія] / Л. О. Петрова. – Симферополь: ОАО «СГТ», 2006. – 286 с.
15. Петровская Е. В. Великая нарратология (размышления о книге Поля Рикера «Время и рассказ») / Е. В. Петровская // Поля Рикер – философ диалога / Российская академия наук, И-т философии; Отв. Ред. И. И. Блауберг. – М.: ИФРАН 2008. – 146 с.
16. Поліщук О. П. Художнє мислення: естетика, культура, дискурс: [монографія] / О. П. Поліщук. – К.: Вид-во ПАРАПАН, 2007. – 208 с.
17. Пронкевич О. В. Проблеми національної ідентичності в іспанській літературі доби модернізму: автореф. дис. ... доктора філол. наук: спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / Пронкевич Олександр Вікторович. – К., 2009. – 36 с.
18. Скринник М. А. Наративні практики української ідентичності: доба романтизму: [монографія] / Михайло Антонович Скринник. – Львів: Каменяр, 2007. – 367 с.
19. Слухай Н. В. Художній образ у дзеркалі міфу етносу: М. Лермонтов, Т. Шевченко (лінгвосеміотичний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец. 10.02.01 «українська мова» / Н. В. Слухай. – К., 1996. – 47 с.
20. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / Ентоні Д. Сміт, пер. з англ. П. Тарашук. – К.: Основи, 1994. – 196 с.
21. Степанов Ю. С. Альтернативный мир. Дискурс, Факт и принцип Причинности / Ю. С. Степанов // Язык и наука конца ХХ века: сб. статей. – М.: РГГУ, 1995. – С. 35–73.
22. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – М.: Академический проект, 2004. – 982 с.
23. Суворова П. Е. Конструирование культурных миров и языковая картина мира / П. Е. Суворова // Известия российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – № 78. – 2008. Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/konstruirovaniye-kulturnyh-mirov-i-yazykovaya-kartina-mira#ixzz3B1g3jckc>
24. Bhabha Homi K. Introduction: Narrating the Nation / Homi K. Bhabha // Bhabha Homi K. (ed.). Nation and Narration. – London and New York: Routledge, 1990. – P. 1–8.

УДК 82.09

О. А. Росстальна,
Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОГО ВИБОРУ В ОПОВІДАННІ Т. ГАРДІ «ГЕРЦОГИНЯ ГЕМПТОНШИРСЬКА»

У статті проаналізована проблематика оповідання Т. Гарді «Герцогиня Гемптонширська» у контексті творчості письменника та образної системи твору.

Ключові слова: оповідання, жіночі образи, збірка, символ, «повернення на батьківщину».

В статті проаналізована проблематика розповіді Т. Гарді «Герцогиня Гемптонширська» в контексті творчості письменника та образної системи твору.

Ключові слова: розповідь, жіночі образи, збірка, символ, «возвращение на родину».

Hardy's short story «The Duchess of Hamptonshire» is been analyzed in the context of writer's creative works and character system of the story. Hardy's female characters are created with contrasting to male characters, the important role of symbols, literary and folk reminisces. The main heroin supplements the gallery of Hardy's female characters from the collection «The Group of Noble Danes» with the help of theme and problem unity.

Key words: short story, female characters, collection, symbol, «the return to the native».

Однією з особливостей творчої манери Т. Гарді-письменника є створення яскравих жіночих образів та дослідження проблем жіночого характеру. Як зазначає С. Р. Матчєня, образи жінок у Т. Гарді пов'язані з глобальними питаннями буття та місця людини в світі [1, с. 56]. Проте, якщо жіночі образи, створені письменником в романах, часто ставали предметом спеціальних літературознавчих досліджень, образна система збірки «A Group of Noble Dames» (1891) та інших творів малого епосу вивчена фрагментарно. У фокусі уваги К. Бреді (К. Brady), авторки монографії «The Short Stories of Thomas Hardy», – образна система творів, використання автором символіки, літературних алюзій та ремінісценцій, ономастологічності пласт тощо. С. Гілмартін та Р. Менгхем (S. Gilmartin, R. Mengham) у роботі «Thomas Hardy's Shorter Fiction» розглядають малу прозу Т. Гарді у загальному контексті творчості письменника, досліджуючи спорідненість тем та проблем різножанрових творів митця. Окремі аспекти вивчення малих епічних творів Т. Гарді представлені в роботах М. Урнова, Л. Смикалової, І. Канторовича, А. Бурцева, А. Невструєвої, Ю. Селєзневої. Проте, враховуючи різноплановість репрезентованих досліджень, подальше вивчення малої прози Т. Гарді залишається актуальним.

Оповідання «Герцогиня Гемптонширська» («The Duchess of Hamptonshire») та «Благородна Лаура» («The Honourable Laura»), що вони завершують збірку «A Group of Noble Dames», були написані раніше, ніж інші твори, проте додані до збірки пізніше. Твір «Герцогиня Гемптонширська», написаний 1878 р., спочатку називався «The Impulsive Lady of Croome Castle», а 1884 р. був перевиданий під заголовком «Emmeline; or Passion versus Principles». Ймовірно такі зміни обґрунтовані включенням оповідання до «A Group of Noble Dames», адже фінальний варіант назви узгоджувався з назвами інших творів збірки. Проте, за нашим спостереженням, остаточний варіант назви виконує номінативну функцію (фіксує ім'я та титул героїні) у порівнянні з першим та другим, які, в свою чергу, відіграють роль уточнення. У назві «The Impulsive Lady of Croome Castle» акцентується характер вчинку героїні, а у назві «Emmeline; or Passion versus Principles» окреслюється конфлікт оповідання.

У сюжетно-тематичному плані твір «Герцогиня Гемптонширська» близький до перших двох оповідань «A Group of Noble Dames». Так саме, як і жінки з інших оповідань збірки, Еммеліна Олдрборн під примусом батька бере шлюб з заможним чоловіком та відмовляється від стосунків з молодим священником Елвіном Гіллом. Герцог Гемптонширський, спадкоємець роду Сакселбаїв, жорстокий та egoїстичний чоловік, який провів життя у гонитві за насолодами, побачив у вродливій дівчині потенційну мати свого спадкоємця. Випадкова зустріч із Еммеліною, яка здалася герцогу промінчиком сонця, змусила його замислитися над тим, наскільки важливу роль жінки відігравали у продовженні роду Сакселбаїв. Таке іронічно оформлене зауваження дає можливість зрозуміти справжні наміри чоловіка. Для нього, як для лорда Аплєндта-урса, героя «Барбари з дому Гребів» («Barbara of the House of Grebe»), та лорда Айсенвея з оповідання «Леді Айсенвей» («Lady Icenway») головна мета шлюбу – продовження свого роду. Жінка при цьому сприймається лише як спосіб досягнення мети та приватна власність.

Еммеліна презентується розповідачем як «sweet and simple», «bred in comparative solitude» [4, с. 98]. Сімнадцятирічна дівчина мало знала життя, а ще менше – чоловіків. Насильницький шлюб з герцогом і від'їзд до його замку – варіант реалізації казкового мотиву ув'язнення прекрасної принцеси героєм-антагоністом або чудовиськом. Опис замку герцога, куди він приводить молоду дружину, – замальовка готичного характеру, підкреслює характер шлюбу, адже Еммеліна погоджується стати герцогинею під примусом. Молодій жінці важко примиритися з новим становищем. Вона не належить до соціальної спільноти, в якій опиняється, а тому цінності, важливі для аристократії, не приваблюють її. Контраст між поведінкою молодої герцогині та представницями родини Сакселбаїв в минулому, акцентований розповідачем, дає уявлення про те, наскільки Еммеліна відрізняється від своїх попередниць. Її не тишать нові сукні та коштовності. Перебуваючи в церкві, вона щиро виголошує молитви, замість того, щоб хизуватися вбранням.

Тиранія герцога, його безпідставні звинувачення у зраді примушують жінку порушити шлюбну обітницю та обіцянку, дану батьку, та звернутися до Елвіна. Вона чекає на молодого священника як на визволителя. Розповідач характеризує героя як «a handsome young deacon with curly hair, dreamy eyes – so dreamy that to look long into them was like ascending and floating among summer clouds – a complexion as fresh as a flower, and a chin absolutely beardless» [4, с. 104]. Його молодість та недосвідченість ніби доповнюють цютливість та сором'язливість Еммеліни. Проте така «гармонія» розбивається при виникненні перешкоди. Елвін не відгукується на прохання жінки взяти її до Америки. В суперечці, яка розгортається між героями, відкриваються душа кожного. Маючи свої власні аргументи, жоден з молодих людей не був правим, але передусім чоловік і жінка не зрозуміли один одного. Головним аргументом для Елвіна є поняття «sin» (гріх). Сприймаючи таємну зустріч з Еммеліною як гріх, він супроводжує свої слова побожними зауваженнями: «Heaven forgive me! Heaven support us». Фактично переборюючи в собі чоловіка, священник в своїх словах втілює християнську ідею покаяння та смирення. На його думку, Еммеліна повинна була терпіти всі поневіряння. Його уявлення про авторитет шлюбу як непохитної інституції та ідеалізм межує з небажанням бачити страшний правду: Еммеліна, знесилена самотністю та насильством, не може більше терпіти знущань та готова померти. Додатковим аргументом для священника стає соціальний фактор. Гілл наголошує, що Еммеліна не може поїхати з ним, оскільки вона – герцогиня. «Emmy, you are the Duchess of Hamptonshire, the Duke of Hamptonshire's wife; you must not go with me!» [4, с. 106], – застерігає він Еммеліну. Побожна та сором'язлива жінка розчаровується не тільки в людях, а й в релігії та вірі. «I was doing no harm, injuring no one, helping many people, and expecting happiness; yet trouble came. Can it be that God holds me in derision? I had no supporter – I gave way; and now my life is a burden and a shame to me» [4, с. 106], – каже героїня. Еммеліна, яка просить Елвіна взяти її з собою, зовсім не схожа на дівчину, презентовану на початку оповіді. Наважившись на відчайдушний крок, вона проявляє себе як смілива та рішуча особа, що шукає порятунку. Своєрідне «протистояння» між чоловіком та жінкою – праобраз історії стосунків між героями оповідання «Проповідник у нерішучості» («The Distracted Preacher») Ліззі Ньюберрі та Річардом Стокдейлом, що вперше був надрукований через рік після виходу «Герцогині Гемптонширської». Проте, якщо у «Проповіднику» має місце комедійне начало, у «Герцогині» домінує драматичне. Роль визволителя, яку відвела Гіллу Еммеліна, виявилася йому не по плечу. Саме тому жінка змушена діяти самотужки.

Спроба врятуватися виявилася марною. Таємно потрапивши на корабель слідом за Елвіном, молода герцогиня померла за п'ять днів від лихоманки. За іронією долі саме молодий священник чинив відправну службу та ховав у морі безіменну пасажирку, не здогадуючись, що це – його кохана. Символічність цієї сцени, з одного боку, підкреслює значущість вчинку героя. Відмовившись від жінки, він прирік її на смерть. З іншого боку, акцентування втрати героїнею імені перед смертю підкреслює її прагнення позбутися невольного життя, втіленням якого можна вважати титул герцогині Гемптонширської. Проте відсутність імені символізує і самотність Еммеліни. Важливою деталлю є місце смерті героїні. Спроба втечі, яку здійснює Еммеліна, – переїзд з одного континенту на інший, природною перешкодою між якими є вода. Самотній та знесиленій жінці не вистачає сили дістатися нового континенту, нового життя, тому вона помирає у морі.

Зазначимо, що вода в оповіданнях та романах Т. Гарді має яскраво виражене негативне забарвлення. У міфопоетичній традиції вода є амбівалентним образом. Як одна з фундаментальних стихій створення світу, вода символізує першопочаток усього, що існує (еквівалент первинного хаосу), і його кінець (сюжет про потоп в есхатологічних міфах) [2, с. 240]. Натомість письменник відмовляється від подвійної інтерпретації образу-символу, залишаючи тільки другий аспект його значення. Водна стихія в усіх збірках оповідань Т. Гарді виступає символом смерті (дружина Дауна з оповідання «The Fellow-Townsmen» тоне під час морської прогулянки, а дружина Барнета перебуває між життям і смертю; леді Моттісфонт («Lady Mottisfont») вчиняє спробу самогубства, кинувшись у ставок; старий Голборо («A Tragedy of Two Ambitions») тоне у ставку; у морі зникає родина Джоанни («To Please His Wife»). Негативне семантичне забарвлення образу-символу води присутнє й у романах письменника (Юстасія Вей тоне у ставку, імпенує смерть у морі сержант Трой).

Елвін Гілл надає своєму вчинку – відмові від Еммеліни – характеру страждання. Він кохав жінку та висловлює свої почуття у сонетах та елегіях, які називає «Lines to an Unfortunate Lady», тим самим оберігаючи свою тасмнищу протягом багатьох років. Звістка про смерть герцога, а відтак звільнення Еммеліни підштовхують Гілла до повернення до Англії. Він не бачить перешкод для з'єднання з коханою, і святики не вважає себе винним у тому, що відмовив Еммеліні у допомозі. Проте на нього чекає страшне розчарування. Священик не вважає себе винним у тому, що відмовив Еммеліні у дошодко сам став свідком її смерті десять років тому. Ситуація, в якій опиняється Гілл після повернення в рідне містечко, виявляється парадоксально-абсурдною. Місцеві жителі вже десять років були впевнені, що Еммеліна втекла з Елвіном. Священника, який так турбувався про збереження своєї честі та непорушності обітниць Еммеліни, заочно звинуватили у скоєнні гріховних вчинків, яких він намагався уникнути.

Образ Елвіна Гілла споріднений з образами інших персонажів-священиків з малої прози Т. Гарді. Переважна більшість героїв, чия професійна діяльність пов'язана з церквою, наділяється письменником вадами. Рендольф Твікотті («The Son's Veto») через власний егоїзм забороняє матері взяти другий шлюб, що міг зробити її щасливою; брати Голборо («The Tragedy of Two Ambitions») вбивають батька, який ганьбить їх своєю поведінкою; Річард Стокдейл («The Distracted Preacher») не може пробачити дружині минулого. Священики за професією, але не за переконанням, ці герої вчинками ілюструють моральні принципи, дуже віддалені від християнських.

Подальша доля Елвіна, що визначається в загальних словах як від'їзд до Америки без наміру повернутися, ніби ставити три крапки в долі героя, з одного боку, а з іншого, дозволяє зрозуміти марність спроби Гілла повернутися в минуле. Його почуття до Еммеліни існували без поправки на зміни обставин та почуттів самої жінки. Елвін Гілл «поповнює лави» героїв романів та оповідань Т. Гарді, для яких «повернення на батьківщину» перетворюється на життєву трагедію.

Спільним сюжетним, смисловим та символічним елементом багатьох оповідань та романів Т. Гарді є контрастування двох просторових систем – замкненої та розімкненої. У ролі замкненого простору виступає топос Вессексу (рідна домівка героїв, Батьківщина), а в ролі розімкненого – усе, що перебуває за його межею (далекі країни – Америка, Австралія, Індія, – в яких герої намагаються знайти щастя). Відтак реалізація героїв творів Т. Гарді пов'язана з обома підпросторами, перший з яких маркований позитивно, а другий – негативно. Усі спроби героїв вийти за межі рідного світу чи повернутися до нього після перебування «назовні» мають трагічний характер. На відміну від героїв неоромантичних оповідань та романів кінця XIX – початку XX ст. (Р. Л. Стівенсон, Р. Кіплінг), вихід з Вессексу не приносить героям Т. Гарді щастя, добробуту, самореалізації. Відрив від рідного краю приховує перспективу трагедії, виростає в тему неприкаяності, самотності людини, яка не знайшла свого місця в житті.

К.Бреді визначає образ Елвіна Гілла як «not an interesting portrayal», якому бракує трагічної піднесеності у порівнянні з самовідданістю Еммеліни [3, с. 82]. За словами дослідниці, для твору характерне поєднання пафосу й абсурдності [3, с. 83], що зближує оповідання з іншими творами збірки «A Group of Noble Dames», написаними на початку 1890-х, проте відсутній моралістичний фінал, притаманний для малої прози, створеної пізніше.

Проблеми морального вибору, моральності вчинків та відповідальності за свої дії, з якими стикаються герої твору, у поєднанні з атмосферою таємниць (зникнення Еммеліни) та релігійними мотивами, що контрастують із емоційністю образу героїні, визначають загальне проблемно-тематичне наповнення збірки «A Group of Noble Dames».

Література:

1. Матчєна С.Р. Представление о системе женских образов у Т. Гарди в Уэссекском цикле / С.Р. Матчєна // Вестник Оренбургского государственного педагогического университета. – 2001. – № 1 (22). – С. 56–62.
2. Мифы народов мира. Энциклопедия в 2-х т. / [гл. ред. А. Токарев]. – М.: Рос. энциклопедия, 1994. – Т. 1. А – К. – 1994. – 671 с.
3. Brady K. The Short Stories of Thomas Hardy / K Brady. – New-York: St. Martin's Press, 1982. – xii, 235 p.
4. Hardy T. A Group of Noble Dames: [short stories] / T. Hardy. – L.: Macmillan and Co., Ltd, 1907. – 270 p. – (Першотвір).

УДК 82.09:82-32

О. В. Ситник,
Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

НОВАТОРСЬКІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ ЛЮДИНИ В ЛІТЕРАТУРІ 1920-1930-Х РОКІВ (НА МАТЕРІАЛІ НОВЕЛІСТИКИ В. ФОЛКНЕРА І М. ХВІЛЬОВОГО)

Стаття присвячена порівняльно-типологічному зіставленню поетикальних систем В. Фолкнера та М. Хвильового у межах малої прози на рівні форм та засобів психологізму. Досліджуються спільні та відмінні ознаки маніфестації психологізму на різних рівнях організації новелістичного тексту обох письменників, а також аналізується їх співвіднесення із загальними художньо-естетичними тенденціями доби модернізму.

Ключові слова: психологізм, психопоетика, типологія, психічний стан.

Стаття посвящена сравнительно-типологическому сравнению поэтических систем В. Фолкнера и М. Хвильового в пределах малой прозы на уровне форм и средств психологизма. Исследуются общие и отличительные признаки психологизма на разных уровнях организации новеллистического текста двух писателей, а также анализируется их соотношение из общими художественно-эстетическими тенденциями эпохи модернизма.

Ключевые слова: психологизм, психопозитика, типология, психическое состояние.